

Niek Bakker

You bloody fool – hoe vertaal je dat?

Niek Bakker (1939-2002) was anglist, docent en cultuurwetenschapper, en toonde in enkele romans (zoals de Fairoglen-trilogie) zijn grote liefde voor Ierland en Schotland, opgedaan in een eerder bestaan als kustvaarder. Ook publiceerde hij een studie over de dichter T. S. Eliot: De andere modernist. In Eiland van heiligen en geleerden schreef hij over de Iers-Christelijke kerk in de vroege middeleeuwen en in Geheimen is een dagelijks woord behandelde hij leven en werken van vooraanstaande schrijvers uit de Engelstalige literatuur. Op verzoek van de Bond tegen het vloeken schreef hij in 1989 You bloody fool – Hoe vertaal je dat?, waarin hij aantoonde dat Engelse krachttermen in het Nederlands vaak ten onrechte met vloeken worden vertaald. (Een onderzoek waar hij als christen overigens de nodige moeite mee had...) In het gereformeerde weekblad De Reformatie schreef hij er zelf over: 'Schelden mag. Er is niets op tegen om iemand stevig de wacht aan te zeggen. Wanneer de waarheid wordt gediend en het de duidelijkheid bevordert is schelden toegestaan. De profeten gebruikten dit wapen, Johannes de Doper bediende zich ervan en Jezus schrok er niet voor terug de Farizeeën in heilige verontwaardiging slangen en adderengebroid te noemen. Witte graven zijn het, van buiten schoon, maar van binnen vol doodsbeenderen.' Maar wat hem tegenstond was dat een vergelijking van een twintigtal Engelse werken met de Nederlandse vertaling ervan leerde dat 'in vertalingen van fictioneel proza in toenemende mate meer gevloekt wordt dan in de oorspronkelijke tekst. In onze samenleving wordt minder rekening gehouden met de gevoelens van de eigen christelijke bevolking dan van die van de culturele minderheden.' VertaalVerhaal is zeer verheugd deze studie – een begrip onder oudere vertalers – opnieuw onder de aandacht te kunnen brengen en dankt zijn weduwe Willy Bakker-Huizinga, eveneens auteur, voor haar welwillende toestemming.

You bloody fool

Hoe vertaal je dat?

Woord vooraf in 1989

Een uitgave van het Publicatiefonds van de Bond tegen het vloeken waarin vloeken voorkomen. Hoe kan dat nou? Toegegeven, het boekje dat u nu in handen hebt, lijkt innerlijk tegenstrijdig. Maar ook al schijnt de Bond hiermee te bevorderen wat zij juist zegt te bestrijden, toch is niets minder waar. De verklaring van die schijnbare tegenstelling ligt in het ontstaan en de bedoeling van deze publicatie.

Al bijna 75 jaar strijdt de Bond tegen een volkszonde: het misbruik van de naam van God. Dit werk heeft de meeste bekendheid gekregen door de stationsposters. Maar er zijn nog veel meer activiteiten. Zo riep de Bond in 1985 een Stichting Onderzoek - en Publicatiefonds in het leven met als doel studies en publicaties te bevorderen die van belang zouden kunnen zijn voor het doel van de Bond.

Het Publicatiefonds verzorgde tot nu toe onder meer twee uitgaven: *Vloeken in de moderne literatuur*, geschreven door Hans Werkman (inmiddels de tweede druk) en de meer historisch-juridische studie *Strafbare Godslastering* van de hand van mr. J. Plooy.

Op een bestuursvergadering van het Fonds kwam naar voren dat vertalingen van populaire Engelse romans vaak wel erg veel vloeken en godslasteringen bevatten. Zou in Engelstalige landen evenveel gevloekt worden als in Nederland? Of zelfs meer? Enkele bestuursleden die weleens een vertaalde roman hadden vergeleken met het origineel, betwijfelden dit. Zij hadden sterk de indruk dat bij vertaling soms sprake was van vergroving, maar of dit een algemeen beeld was, kon niet worden gezegd. Wel was men van oordeel dat, als deze indruk juist was, er scherp bij de betrokken uitgevers en vertalers geprotesteerd diende te worden.

Om meer zekerheid over deze zaak te krijgen, werd besloten tot het instellen van een kleine steekproef. Eigenlijk zou het onderzoekje niet alleen uit het Engels, maar ook uit het Frans en Duits vertaalde boeken moeten omvatten, maar omdat dit te veelomvattend zou zijn, werd besloten tot een beperkte opzet: Engelse romans.

Het bestuur van het Fonds kwam in contact met Niek Bakker. Hij is anglist, doceert Engels aan een school voor voortgezet onderwijs, recenseert boeken en kent ook het vak van auteur (van zijn hand verschenen drie in Noord-Ierland spelende 'thrillers', de *Fairoglen*-serie). Niek Bakker aanvaardde de voorlopige onderzoeksopdracht. Na een kleine steekproef meldde hij dat de eerste resultaten wezen op het in de vertaling toevoegen van godslasteringen en vloeken. Hij meende dat er alle reden bestond om verder te gaan en verklaarde zich bereid tot een meer representatief onderzoek, hoewel hij het vergaren van vloeken als erg deprimerend onderging.

Vervolgens werd aan Niek Bakker de opdracht gegeven voor een beperkt, maar redelijk representatief onderzoek. Het resultaat mondde uit in de publicatie die u momenteel in handen hebt.

Toen de schrijver het manuscript af had – en de eerder genoemde indruk tot een hard feit was gemaakt – schreef hij aan het bestuur van het Fonds: ‘Als christen heb ik veel moeite gehad met het noteren van een groot aantal woorden uit een onuitputtelijk fonds aan vloekwoorden of, zoals de Engelsman zegt, *cursing and swearing*. Het is echter niet mogelijk een verslag te geven van een onderzoek zonder de uitkomsten op papier te zetten. We moeten resultaten zien om te weten hoe de zaken er voorstaan. Pas na het beschrijven van de kwaal – want daarover gaat het – kan duidelijk worden wat we eraan kunnen doen.

Het bestuur van het Publicatiefonds wil deze woorden van de schrijver onderstrepen. Juist omdat het op het eerste gezicht vreemd kan overkomen dat in een boekje van de Bond tegen het vloeken vloekwoorden afgedrukt staan. Maar dat is eigen aan de aangesneden zaak. Dit citeren voor een bepaald doel is iets heel anders dan het gebruiken van vloeken door de schrijvers van de onderzochte romans, om van het toevoegen van vloeken door vertalers maar te zwijgen.

Misbruik van Gods naam dient waar mogelijk voorkomen en bestreden te worden. Het was het bestuur van het Fonds dan ook liever geweest dat de resultaten van het onderzoek geen reden tot uitgave van dit boekje hadden gevormd. Nu de feiten helaas anders liggen, moest beschreven worden waar het om gaat. Slechts in één geval wenste de schrijver zijn aarzeling om vloeken te citeren terecht niet te overwinnen. Het gaat om de afgekorte vloek *gvd*, die in de onderzochte romans praktisch altijd volledig geschreven wordt. Hij beperkte zich tot de in beschouwend schriftelijk taalgebruik ingeburgerde afkorting.

Dit boekje is vooral bedoeld voor vertalers en uitgevers die deze vertalingen op de markt brengen. Er is echter een wijdere kring van mensen die bij confrontatie met dit onderzoek gebaat kunnen zijn. Gedacht wordt aan docenten Engels, journalisten en kritische lezers van (vertaalde) romans. De Bond tegen het vloeken heeft een gratis exemplaar gezonden aan plm. 300 vertalers van vreemdtalige romans, aan plm. 70 uitgevers en aan de secties Engels van plm. 650 scholen voor voortgezet onderwijs. Verder heeft de Bond, gezien de inhoud van het boekje, niet de intentie dit geschrift in grote aantallen op de Nederlandse markt uit te strooien. Geïnteresseerden kunnen tegen kostprijs (f 7,50) een exemplaar bij het bureau van de Bond aanvragen (tel. 08385-12002, Postbus 362, 3900 AJ Veenendaal).

Het bestuur van het Publicatiefonds kijkt niet met genoeg naar deze uitgave. Het moet schrijnend genoemd worden dat de auteurs in hun pennenvruchten de naam van God misbruiken. Maar wanneer vertalers ertoe overgaan in hun werk opzettelijk en in strijd met een goede vertaalmethode vloeken toe te voegen, kan het Fonds niets

anders dan met naam en plaats de feiten aan het licht brengen. In één geval bleek een vertaler van de trieste lijn af te wijken. Hij wist, zonder de inhoud en strekking van het boek te schaden, het vloeken nagenoeg te vermijden. Zo kan het dus ook!

Het bestuur van het Publicatiefonds hoopt dat het met de feiten aantonen van een verkeerd gedragspatroon bij het vertalen van Engelstalige romans (het zou interessant zijn om te onderzoeken of dit ook voor andere moderne talen geldt) zal leiden tot heroverweging van deze praktijk door alle betrokkenen. Dan kan dit boekje een stimulans zijn.

Namens het bestuur van de Stichting Onderzoek- en Publicatiefonds van de Bond tegen het vloeken,

mr. E. Bos, voorzitter

1. Vertalen en vloeken

Vertalen is afwegen van mogelijkheden. Vertalers kunnen voor het oplossen van vertaalproblemen gebruik maken van de mogelijkheden die het woordenboek biedt. Te sterke binding aan het woordenboek en te veel rekening houden met wat er staat, kan een stuk proza opleveren dat minder vlot leesbaar is dan het origineel. Vrijheid in het vertalen is nodig. Het schept ruimte voor het gebruiken van de mogelijkheden die taal ons aanreikt. De vrijheid wordt begrensd door de voorwaarde dat zoveel mogelijk recht wordt gedaan aan de oorspronkelijke tekst. Dat gebeurt niet wanneer onnodige veranderingen in de tekst – in woorden en uitdrukkingen – worden aangebracht. Dan krijgen we wat anders dan in het origineel te lezen staat. Dit onderzoek richt zich op de vertaling van woorden en uitdrukkingen waarbij de namen van God, Jezus, Christus en woorden die daarmee in verband worden gebracht, als krachtterm, stopwoord, uitroep en dergelijke worden gebruikt. Het gaat dus over vloeken in vertalingen. Het zoekt antwoord op de vraag hoe het gebruik van vloeken of krachttermen in de Engelse taal zich verhoudt tot de vertaling ervan in het Nederlands.

Aanleiding tot het onderzoek is de nogal eens gehoorde stelling dat in vertaald proza meer gevloekt wordt dan in het oorspronkelijke (Engelse) werk. Maar dit is, voor zover we weten, nooit bewezen. Het is heel goed mogelijk dat krachttermen en vloeken in het Engels door de Nederlandse lezer niet als zodanig worden onderkend: woorden als *blasted*, *darned*, *what the hell* en dergelijke worden dan niet als vloek herkend terwijl we bij verdomme, en gvd wel degelijk beseffen dat er gevloekt wordt. Nauwkeurige vergelijkingen van origineel en vertaling kunnen ons vertellen in hoeverre vrij gangbare ideeën over vloeken in vertaling juist zijn.

Voor het onderzoek zijn twintig boeken van Engelse en Amerikaanse schrijvers gebruikt. In de eerste overzichten van de onderzoekresultaten kwamen al enkele opmerkelijke verschillen naar voren tussen de Engelse en Nederlandse versie. Na tien boeken werden de resultaten op een rijtje gezet. Tien werken uit het enorme aanbod aan vertaalde literatuur is weinig. Daarom werden er nog eens tien gelezen. Het bleek dat de eerste en nog voorlopige conclusies die na het vergelijken van de eerste tien werden getrokken, na het lezen van nog eens tien boeken werden bevestigd. Er zijn nu vrij stellige uitspraken te doen over de stand van zaken wat betreft de overeenkomsten en verschillen tussen vloeken hier en overeenkomstig woordgebruik in het Engelse taalgebied.

2. Beperkingen

Het aanbod van (vertaald) fictioneel proza is enorm. Het bleek nodig beperkingen aan te brengen. In bijna alle gevallen zijn recente vertalingen genomen van werken die niet al te lang geleden in het Engels zijn verschenen. Met als uitzondering de vertaling van Shakespeares *Romeo and Juliet* van Gerrit Komrij. Dit werk is gekozen om te laten zien hoe het met de vertaling van bepaalde woorden in de loop der tijden kan gaan.

De eerste en grootste beperking bracht natuurlijk het doel van het onderzoek met zich mee. Willekeurig wat boeken uit de boekenberg trekken zou wel wat opleveren en het onderzoek op weg helpen, maar het zou een lange weg worden. Er is gericht te werk gegaan en wel zo, dat uit het grote aanbod van vertaalde werken die boeken zijn genomen waarin de voor het onderzoek bestemde woorden voorkomen. Verschillende keren is ook andersom tewerk gegaan. Dan werd een Engels boek uit de boekenberg gehaald waarin woorden als *damn*, *what the hell* en *bloody* voorkwamen om dan vervolgens de vertaling erbij te zoeken. Dat betekent echter niet dat eerst woorden uit de werken werden vergeleken om dan vervolgens en vooruitgrijpend op eventuele resultaten het boek na deze selectie geschikt te achten voor het onderzoek: werd in het Engelse boek gevloekt dan werd het voor onderzoek gekozen, werd in het Nederlandse boek gevloekt dan werd het origineel erbij gezocht. Verder is enigszins vermeden steeds dezelfde schrijvers, vertalers en uitgevers aan bod te laten komen, terwijl ook in de werken zelf de nodige verscheidenheid is aangebracht. Op de lijst komen thrillers, detectives, spionageverhalen en literaire werken voor. Het eindoordeel dat aan de hand van de resultaten van het onderzoek wordt gegeven is algemeen en heeft niet alleen maar betrekking op een enkele uitgever, vertaler of bepaalde vorm van proza. (Zie hiervoor het overzicht in bijlage I.)

3. De woorden

Het gaat in dit onderzoek om woorden en uitdrukkingen, die we in onze taal kunnen samenvatten onder de term vloekwoorden, en in het Engels onder ‘cursing and swearing’. Dat is niet hetzelfde als God lasteren of godslasterlijk spreken. Men kan godslasterlijk spreken zonder te vloeken. Een voorbeeld van dit lasteren vinden we bijvoorbeeld in de Bijbel bij de geschiedenis van de kruisiging van Christus: ‘Een der gehangen misdadigers lasterde Hem: zijt Gij niet de Christus?’ Dergelijk ‘lasterlijk spreken’ zonder het gebruik van vloekwoorden, zoals we dat in de voor dit onderzoek gebruikte werken tegenkwamen zal verder buiten bespreking blijven. Om welke woorden gaat het?

In eerste instantie zou het gaan om: ‘woorden waarin de naam van God voorkomt of wordt aangeduid’, (classificatie zoals gebruikt door de Bond tegen het vloeken). Al snel werd duidelijk dat we ons niet tot deze woorden konden beperken. Woorden waarin de naam van God niet voorkomt en niet wordt aangeduid, waarvan sommige ook niet thuis horen op het terrein van ‘cursing and swearing’ waren als verdomme, gvd en dergelijke in de Nederlandse tekst terug te vinden. De vertalingen van een aantal van deze woorden die we ‘vuil’, ‘obsceen’ of misschien ‘vulgair’ zouden noemen, maken het noodzakelijk ook deze woorden in het onderzoek te betrekken. Concreet gezegd, het gaat hier om een aantal van de zogenaamde vierletterwoorden (the four-letter words), om woorden als fuck, cunt, cock, arse, shit, piss en fart. Het zijn woorden die de Engelsman in hoge mate onfatsoenlijk en waarvan hij het gebruik ‘zeer onbehoorlijk’ vindt. Ze hebben in de Engelse taal over het algemeen een sterk negatieve lading, soms meer dan vloekwoorden als ‘Christ’, ‘damn’ en dergelijke.

Veel van de hier besproken woorden hebben betrekking op emoties (woede, afschuw en dergelijke), die ze versterken. Een van deze versterkers (intensifiers), het woord bloody, zal apart besproken worden omdat het heel verschillend en nogal eens als vloekwoord wordt vertaald.

4. Betekenis van de woorden

Woorden hebben een cultuurafhankelijke betekenis, en iedere taal heeft een eigen woordcultuur. De vertaler zal daar, voor zover mogelijk en voor zover nodig, rekening mee (moeten) houden. Zo hebben het Engels en het Amerikaans een aantal scheldwoorden die zo gebonden zijn aan de eigen taal dat ze onmogelijk letterlijk te vertalen zijn. Wat doen we met: son of a bitch, you bloody bastard en you’re a fucking heap of bullshit? Hoe vertalen we shit en bullshit en horseshit? Welke betekenis hebben die woorden aan de overkant en welke woorden gebruiken we hier om die specifieke waarde van het woord over te brengen in onze taal?

Het antwoord op de tweede vraag zal in het onderzoek uitgebreid aan de orde komen. Maar hoe zit het met het eerste, de betekenis? Ik heb Engelssprekenden

gevraagd een aantal gegeven woorden op een rijtje te zetten, het slechtste onderaan. Van de woorden goddammit-fucking-shit-sod-dammit-son of a bitch-bloody-bullshit-what the hell-damn-for Christ's sake, kwam fucking (Nederlands: neuken) nogal eens onderaan omdat, zoals iemand schreef 'it is most insensitive' en omdat 'disrespect of men for women is implied'. Er werd in dit geval (het was een christen) zelfs geen groot verschil gezien tussen het gebruik van goddammit en fucking. Beide waren – al was het dan om verschillende redenen – slecht. Beide moesten zeer beslist – als vloekwoord en als zeer onfatsoenlijk woord – worden vermeden in het taalgebruik. Verder moet nog worden opgemerkt dat de betekenis van een woord per individu, per sociale klasse, per landstreek en wat het Engels betreft per land kan verschillen. Zo mist het in Engeland zoveel gehoorde woord 'bloody' in Amerika de bijzondere betekenis die het voor de Britten heeft.

5. Woordenboeken

Bieden woordenboeken goede oplossingen voor onze vertaalproblemen? Nee. We stuiten op verschillen, tegenstrijdigheden en leemten. In *the Collins Dictionary* (1987) staat bij 'Christ' (als vloek gebruikt): Taboo. Daarmee bedoelt Collins: verboden of afkeurenswaardig woord. Maar bij 'Jesus', 'my God' en 'Christ Almighty' (als vloeken) kent Collins dat taboo niet.

Er is geen taboo voor 'damned' en 'what the hell' maar wel voor 'fuck'. Dat laatste is te begrijpen. Het woord is nogal beledigend (offensive), maar hoe zit het dan met shit geen taboo-woord en bullshit wel taboo? In *the Concise Oxford Dictionary* (uitgave 1966) ontbreekt 'fuck' evenals trouwens 'goddamned' (of goddammit, gwaddamned). Dit laatste woord ontbreekt ook in Collins en andere woordenboeken. In *Oxford Advanced Learner's Dictionary* worden Christ, God en Jesus niet als vloek gemeld. Hier is bloody vulgair, shit not polite en fuck taboo.

Dit zijn voorbeelden. Wie de Engelse woordenboeken nagaat op de four-letter woorden en op cursing en swearing komt van alles en nog wat tegen. Het schijnt moeilijk te zijn om het vloeken en schelden, om de 'versterkers', een plaats te geven in het taalgebeuren. Laten we eens kijken wat er zoal met het woord bloody aan de hand is.

6. Bloody

Onze taal kent dit woord niet in de speciale betekenis zoals we die tegenkomen in uitdrukkingen als 'you bloody fool'. Letterlijk vertalen levert onzin op. Nu de historie. Dat is een bijzonder verhaal. Ashley Montagu wijdt in zijn *The Anatomy of Swearing* een apart hoofdstuk aan het woord. Het blijkt dat bloody tot het midden van de achttiende eeuw een gewoon respectabel woord was, dat met de betekenissen van 'erg', 'zeer', 'vreselijk', 'buitengewoon' en dergelijke het volgende woord versterkte. In

de zestiende en zeventiende eeuw, dus ook bij Shakespeare, was het een fatsoenlijk woord, in de negentiende eeuw een woord dat in de kranten niet meer voluit geschreven mocht worden en dat we zo tegenkomen: b-y. Montagu zoekt de verklaring voor de val van het woord vooral in het feit dat het geannexeerd werd door de laagste klasse, door de ongecultiveerde en ongeletterde massa. Zo werd het woord in een klassebewuste samenleving een vulgair en een ‘afschuwelijk’ woord. Zelfs een verboden woord. Maar niet in Amerika, waar deze ontwikkeling onbekend bleef, en waar het woord geen enkele bijzondere (negatieve) lading heeft. Andere elementen die wel worden genoemd voor de degradatie van het woord zijn: associatie met strijd, geweld en moord, of met het oude Engelse vloekwoord ‘by the blood and wounds of the Saviour’. Ook wordt wel gesteld dat het woord is afgeleid van By’r Lady, een samentrekking van By our Lady (= Maagd Maria). Zo zou het woord dus oorspronkelijk een religieuze betekenis hebben. Maar de gemiddelde Engelsman kent dit verhaal niet en Montagu wijst deze theorie over het ontstaan van bloody af. Hoogstens is er, zoals een taalkundige me vertelde nog een ‘awareness of it at some deep level’. Bloody wordt nu gebruikt in alle rangen en standen. Volgens Montagu maakt het woord kans het meest veelzijdige woord te worden in de Engelse taal. In de ruim twintig gelezen werken werd voor bloody een groot aantal vertalingen aangetroffen.

Voorbeelden:

bloody nonsense	baarlijke onzin
bloody dog	rothond
bloody country	kloteland
bloody fool	idioot
that’s bloody funny	dat is gek
bloody well terrified	als de dood
bloody idiots	idioten die je bent
bloody old fool	stomme ouwe sufferd
doesn’t bloody care	geen donder
a bloody bunch of roses	een zoethoudertje

ook:

bloody sods	godvergeten zwijnen
bloody awful morning	verdomd belazerde ochtend
bloody	godbetert, godver, godsodeju, godverlaten, verdomme en gvd (voluit)

We zien hierboven dat bloody ook met vloeken wordt vertaald, zware vloeken soms, zonder dat de betekenis van het woord daar aanleiding toe geeft. We zullen verderop zien dat de vertaling met vloeken veel voorkomt.

7. Woordenboeken over bloody

Longman Dictionary of Contemporary English (1982)

slang, not polite.

1. used for giving force to a value judgment: don't be a... fool
2. used as an almost meaningless addition to angry speech: I got my... foot... caught in the... chair.
3. not bloody likely (often showing anger): will you lend me \$ 10,-? Not bloody likely!

The Concise Oxford Dictionary (1982)

- in strong language = damned, damnable; infernal, unwelcome
- as a mere intensive : not a... one

Webster's New World Dictionary (of the American Language) (1977)

British, slang = cursed; damned

Dictionary of English Colloquial Idioms (1980)

probably the most commonly heard swearword, it still gives offence in some circles and foreigners are recommended not to use it.

It is believed to be a corruption of 'by our Lady'

Usage and Abusage (1980)

'it is entirely without improper significance in America', as H.L. Mencken has remarked in *The American Language*. But Americans writing for an English public and Americans visiting Britain should remember that in Great Britain this word, despite its growing popularity there and its consequent weakening, is still regarded as unsuitable for, and in respectable circles and dignified writing

A Concise Dictionary of English Slang (1979)

adjective or adverb of emphasis

bloody hell - common oath. Also used for emphasis: what the... does he think he's doing = whatever is he doing?

A Book of English Idioms (1975)

when not used lit., bloody is a meaningless expletive, to be avoided in polite company.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1974)

vulgar, either intensive or expletive, derog or laud, but often with no meaning. What a... shame! (derog). You are a... fool! (laud).

The Collins Dictionary (uitg. 1987)

slang (intensifier). You are a... fool.

N.B. slang = gemeenzame, platte of onbeschofte taal (Van Dale)
intensifier = versterker

8. Shakespeare

Ons taalgebied kent een groot aantal Shakespeare-vertalingen. Een heel bekende en invloedrijke vertaling uit de geschiedenis van Shakespeare-vertalingen is die van Burgersdijk uit 1891. Na Burgersdijk tellen we tot 1940 nog ruim twintig Shakespeare-vertalingen en -bewerkingen. Na de oorlog komt opnieuw een fors aantal vertalingen en bewerkingen op de markt. Heel dit vertaalgebeuren vinden we beschreven in Robert Leek's *Shakespeare in Nederland* (De Walburg Pers 1988). Robert Leek heeft het uitgangspunt dat de vertaler zijn eigen meningen en inzichten ondergeschikt moet maken aan (de tekst van) Shakespeare. We hebben geen boodschap aan de mening van de vertaler. We willen Shakespeare lezen. Het gaat Leek om betrouwbaarheid en authenticiteit. Mede daardoor is de vertaling van Burgersdijk lange tijd de beste gebleven die er was. Zo beoordeelt Leek ook de naoorlogse vertaling van Willy Courteaux positief omdat hij vindingrijk is in het oplossen van vertaalproblemen zonder veel af te wijken van de oorspronkelijke tekst. Uitgeverij Bert Bakker sloot met Gerrit Komrij een contract voor het vertalen van alle toneelwerken van Shakespeare. Hoe zijn de eerste resultaten? Leeks kritiek is scherp, maar zijn voorbeelden zijn overtuigend. De vrijheden die Komrij zich met name wat betreft de komische en erotische scènes veroorlooft, zijn buitengewoon groot. Van dienstbaarheid aan het werk van Shakespeare is geen sprake meer. Vooral de eerste producten zijn gewild shockerend en al te modieus. We zullen nu enkele woorden uit een stuk van Shakespeare in de vertalingen van Burgersdijk, Courteaux en Komrij met het oog op ons specifieke doel vergelijken en nemen daarvoor de bekende liefdesgeschiedenis van Romeo en Julia. In dit stuk gebruikt Shakespeare woorden als: by the rood (kruishout), by my halidom (bij al wat heilig is), marry (van de maagd Maria), zounds (wonden van Christus aan het kruis).

Shakespeare	Burgersdijk	Courteaux	Komrij
by the rood (I, iii, 36)	bij mijn ziel	grote Griet	gottegot
Halidom (I, iii, 43)	zoo waar ik leef	bij 't Heilig Kruis	heilige maagd Maria
marry, 't is time (I, v, 89)	Nu voorwaar, 't is fraai	wat fraais	God
Marry, bachelor	-----	jakkas,..	Goeie God

(I, v, 116)

Where the devil (II, iv, I)	voor den drommel	verduiveld	verdomme
lamentable (II, iv, 33)	allertreurigst	allerellendigst	godgeklaagd
afore God (II, iv, 171)	bij mijn ziel	Godallemachtig	Heremijngod
Zounds (III, i, 53)	duivels	vervloekt	verdomme
Zounds (III, i, 105)	duivels	naar de duivel	verdomme
Why the devil (III, i, 108)	wat duivel	wat voor de duivel	verdomme
Afore me (III, iv, 34)	O foei	wel allemachtig	mijn goeie God
I swear (III, v, 122)	ik zweer't	-----	bij God
Faith (IV, iv, 96)	op mijn woord	warempel	mijn god
on my faith (IV, iv, 115)	voorwaar	-----	god-zal-me- bewaren

----- = geen vertaling gegeven.

Uit het overzicht blijkt dat Gerrit Komrij, de vertaler van de jaren tachtig, de naam van God het meest gebruikt c.q. misbruikt. Er is in dit opzicht een duidelijk verschil tussen de oorspronkelijke tekst uit 1595 en Komrijs vertaling uit 1988.

9. Een vergelijking

Twee boeken van de lijst (zie bijlage I) en wel het eerste en laatste nummer, een vertaling uit 1964 en 1988, zullen nu worden vergeleken.

The Guns of Navarone – Alistair Maclean

Inhoud

Een speciaal voor dit doel samengestelde sabotagegroep krijgt opdracht de kanonnen van Navarone uit te schakelen zodat Britse schepen erlangs kunnen varen om de op een eiland opgesloten soldaten te bevrijden.

Vertaling

In het boek werden zo'n 225 woorden aangetroffen (vloeken en grof taalgebruik) die voor onderzoek in aanmerking komen. De vertaling ervan is een verrassing. De vertaler werkt vloeken weg, en komt met een groot aantal alternatieve vertalingen voor woorden waarvoor in andere onderzochte werken vloekwoorden worden gebruikt.

Voorbeelden

damn

damned	verdraaid (6x) verrekte (6x) ellendige, vervloekte
damnfool questions	idiote vragen
its damnedest	het uiterste
dammit to hell	verdorie
damnable tiredness	totale uitputting
damned hard day	een zware dag
damned small seven	nog zo'n kleine zeven
damned bunch	't hele zoodje
damned things	rottingen
dammit	verdikkeme
damn more guts	wat meer moed

bloody

bloody	vreselijk, ontzettend, e. d.
bloody stupid fool	vervloekte stommelingen
bloody stuff	rotzooi
bloody fine physician	mooie dokter ben jij
bloody nonsense	waanzin
bloody idiots	idioten die je bent
bloody well terrified	als de dood
(deze en meer vertalingen zijn in bijlage II opgenomen)	

God, the Lord

My Gawd above	hoe ter wereld
thank God	gelukkig
hurry, for God's sake	vlug
I wish to God	bij alles
I'm not God	ik ben geen tovenaar
Gwaddamned	smerige, verrekte
God knows	de hemel weet (8x)
my God	grote genade (5x)
Lord knows	de hemel mag 't weten

hell

what the hell	voor de donder, verdorie
helluva tired	verduiveld moe
how the hell did he manage	hoe heeft hij kans gezien
what the hell	wat bliksem
how the hell	ter wereld
as hell	als de beul
dammit to hell	verdorie
hell's teeth	alle duivels

In de Nederlandse vertaling wordt zelden Gods naam genoemd. For God's sake wordt een keer 'in Godsnaam' en Gwad wordt 'mijn God'. Maar bij deze uitzonderingen blijft het. Verder blijken vloeken soms door geen enkele andere krachtterm in onze taal te worden vervangen.

Conclusie

De vertaler, Ton van Beers, heeft een vertaling geleverd waaruit de vloeken grotendeels zijn verdwenen.

Het is dus mogelijk een boek uit te geven waarin op dit punt een verschil is ontstaan tussen vertaling en de oorspronkelijke tekst. Waarop zich dan direct de vraag voordoet of dat juist is. Het antwoord op de vraag of met een dergelijke vertaling recht wordt gedaan aan de Engelse tekst komt verderop nog aan de orde.

The Timothy Files – Lawrence Sanders

Inhoud

Een Vietnamveteraan werkt voor een detectivebureau aan Wall Street en raakt betrokken in zaken als drugs, moord, incest, kunsthandel en dergelijke.

Vertaling

In de vertaling wordt een fors aantal vloeken gebruikt, meer dan in het Engels. Woorden waarvan men zoiets op grond van de Engelse betekenis niet zou verwachten, worden vloeken of lopen uit op heel wat grover taalgebruik.

Voorbeelden

fuck

fuck	verdomme (4x), verdomde (2x)
verder wordt het vertaald met:	
fuck off	flikker op
go fuck yourself	vuile flikker
who the fuck are you	wie ben je, gvd
fucking moron	stomme lul
fuck you	sodemieter op

son of a bitch

wordt: klootzak, allemachtig, verdomd, verdomme, Goddomme, gvd (3x)

shit

shit	godver/gvd (5x), Jezus (2x) en verdomme
andere vertalingen:	
cut the shit	lul niet
tough shitski	verdomd jammer
tough shit	verdomd jammer
you are shitting me	je belazert me
bullshit	gelul
horseshit	gelul
bullshit	verdomme

the hell

what-why-how-who- en where the hell worden: in godsnaam en verdomme. De woorden worden totaal negentien keer gebruikt. andere combinaties:

hell, yes
oh, hell
hell no
who the hell knows
hell no
beats the hell out of
go to hell
hell of a bang

verdomme, ja
o, Jezus
om de donder niet
weet het bij god niet
Jezus nee (3x)
al sla je me dood
loop naar de hel
enorm intens

damn

goddamn(ned)
andere vertalingen:
a damned thing
damned
I swear to God
darn it

verdomme (5x), gvd (8x)

geen donder
verdomd (6x)
verdomme
het zal me een rotzorg zijn

veel andere vloeken

for Christ's sake
for Christ's sake
for God's sake
for God's sake
holy Christ
holy Christ
Christ
Christ
etc. etc.
Gee
whee

in godsnaam
in Jezus' naam
in godsnaam
verdomme
Jezus Christus
Jezus
Jezus
Christus

Jezus
Jezus

verder:

lousy civilian
tough
miserable cat
up yours

verdomde burger
verdomd jammer
verdomde kat
sodemieter op

get lost	sodemieter op
beat it	sodemieter op
fuck you	sodemieter op
get the hell out of here	sodemieter op

Conclusies

1. In de vertaling wordt meer gevloekt dan in het Engels.
2. Geheel verschillende woorden als *son of a bitch*, *damn*, *the hell* en *fuck* worden door *verdomme* en *gvd* vertaald. Zo leveren ook verschillende woorden het ene woord 'sodemieter' op.
3. Bij de vertaling van de namen van God, Christus, Jezus en van combinaties waarin deze woorden voorkomen, worden de woorden onderling verwisseld, waardoor geen rekening gehouden wordt met de verschillende betekenissen die deze woorden (op zich) hebben.

Voor de vertaler van *The Timothy Files* blijkt nu hetzelfde te gelden als voor de vertaler van *The Guns of Navarone*. Tussen vertaling en de oorspronkelijke tekst is (op dit punt) een niet gering verschil ontstaan. Opnieuw doet zich de vraag voor of met een dergelijke vertaling recht wordt gedaan aan de Engelse tekst.

Naast de overeenkomst (beide vertalingen wijken af van de tekst) gaat het ons nu verder om de richting waarin deze afwijking gaat, om op grond daarvan tot een beoordeling te komen. Een beoordeling niet in categorieën van 'juist' of 'onjuist', want in die zin kunnen beide vertalingen 'onjuist' of beter: 'minder juist' genoemd worden, maar in termen van 'beter' en 'slechter'. Er is tussen de vertalingen van de twee boeken een duidelijk verschil waarbij we de vertaling van Ton van Beers als beter beoordelen en de vertaling van Bert Coltof (*Het Timothy dossier*) als een slechte vertaling zien. Dit oordeel is gebaseerd op de overtuiging dat vloeken moet worden vermeden omdat de naam van God een heel andere en vele malen grotere betekenis en inhoud heeft dan eventueel andere gebruikte of te gebruiken krachttermen. Misbruik van Gods naam kan door wie niet in God gelooft worden vermeden uit respect voor anderen, voor wie Gods naam veel betekent.

Uit de achttien nog niet genoemde werken zal blijken dat de vertaling van Ton van Beers een uitzondering is. Het 'beter' komt één keer voor en het 'slechter' blijkt regel te zijn geworden. De meeste vertalingen zijn op grond van de door ons genoemde beoordelingsnorm dan ook (in meer of mindere mate) onjuist te noemen.

10. Cursing and swearing - vloeken in vertaling

Samenvatting resultaten onderzoek

Van de achttien nog niet besproken werken zal een korte beschrijving worden gegeven van de resultaten van het onderzoek (voor verdere informatie over uitgaven, zie bijlage I).

2. Philip Roth – *Portnoy's Complaint*

Een seksueel gefrustreerde jongeman vertelt hoe hij bekrompen ideeën, vooral op seksueel gebied, omver werpt en zich door middel van allerlei uitspattingen van deze ideeën tracht te bevrijden. Het werk kent zo'n zeventig voorbeelden van godslasterlijk woordgebruik. Dat het daarnaast ook godslasterlijk is in ander taalgebruik en spot met o.a. de kerk ('geile katholieke rotkerk' etc.) blijft hier verder buiten beschouwing.

Enkele resultaten:

Er wordt in het Nederlands een aantal keren meer gevloekt dan in het Engels.

Enkele voorbeelden:

what the fuck did I lie for	waarom heb ik gvd gelogen
what kind of business can	wat hebben wij in godsnaam...
the two of us have together	
and boy, do they laugh	en God, wat moesten we lachen
where the hell...	waar gvd...

Het Nederlands is rijker(?) in grof, ruw en 'smerig' taalgebruik. Shit bijvoorbeeld wordt: geklets, kloterige onzin, flauwe kul, gezeik (horse-shit), geouwehoer, reet, klootzak, give a shit = wat kan mij dat verrotten, nonsens. Shit wordt niet door een vloekwoord vertaald en fuck wordt meestal: kloterig, geil, neuken. Over het algemeen is de afwijking van de oorspronkelijke tekst niet erg groot en blijft het bij deze voorbeelden.

3. Frederick Forsyth – *The Day of the Jackal*

De emotionele en meedogenloze Jackal, door de OAS zorgvuldig uitgezocht om De Gaulle uit de weg te ruimen, nadert langzaam maar zeker zijn doel.

Door het harde karakter van de hoofdpersoon, de moorden, het meedogenloze optreden geeft het werk de indruk een boek vol vloeken te zijn. Toch valt dat mee, waaruit blijkt dat het mogelijk is een 'hard' boek te

schrijven zonder hard taalgebruik. Misschien heeft dat iets te maken met wat we in dit werk kunnen lezen: Zeg dat wel, zei Thomas, die vanwege zijn godsdienstige opvoeding slechts bij hoge uitzondering vloekte.

In dit werk van 495 bladzijden werden maximaal dertig vloeken geteld waarvan de vertaling adequaat genoemd kan worden.

4. Kingsley Amis – *Ending Up*

Met sardonische humor wordt de ellende van vijf bejaarden die bij elkaar wonen getekend. Het boek wordt vergeleken met *Oude reuzen*, een ander werk van Kingsley Amis. (Bijlage I nr. 14)

Enkele resultaten:

Woorden als bloody, damned, hell en fuck(ing) worden niet met vloekwoorden vertaald.

Enkele voorbeelden:

bloody fool	idiot
poor old bloody Bernard	die arme ouwe B.
damned dog	rothond
damn it	verdorie
hell, baby	och, schatje
must be hell	afschuwelijk
fuck you	klootzak
fuck you	krijg de pest

Er zijn (merkwaardige) uitzonderingen op deze regel:

that bleeding bed	godvergeten bed (2x)
Phew	gvd
Even a Queen can't telephone from a railway carriage	Zelfs de koningin kan verdomme niet bellen...

5. George Orwell – *Burmese Days*

Een man op een geïsoleerde buitenpost wordt slachtoffer van tegengestelde intrigerende krachten. Het boek is een aanklacht tegen kolonialisme en imperialisme.

Vertaling

Bloody wordt verrekke, stomme, rottig en dergelijke, maar ook verdomd, godvergeten, verdomme en gvd. Voor 'hell' geldt hetzelfde. In de vertaling wordt hierdoor heel wat meer gevloekt dan in het Engels. Daarnaast komt in

het boek een flink aantal woorden met damn (dammit) voor (ongev. 35), en woorden als God, Christ, Jesus en Lord. (50x)

Voorbeelden:

bloody awful morning
bloody
bloody sods
oh hell
hell
what the devil
why the devil

verdomd belazerde ochtend
godsodeju
godvergeten zwijnen
ach wat, gvd
Goddomme en Godsodeju
wat doe je hier, verdomme
waarom, verdomme

damn

meestal verdomme (8x), verdomde (10x) ook verrekte (3x), care a damn = een bliksem geven om, damned good fellow = verdraaid goeie kerel.

Het lijkt er bij vloeken niet op aan te komen hoe vertaald wordt. De namen van God, Jezus, Christus worden door elkaar gebruikt. Christ wordt Jezus en Jezus wordt Christ. Voor 'by God' lazen we: grote God, mijn God, Godallemachtig, God nog aan toe.

De Nederlandse versie van het boek is wat vloeken betreft dan ook slechter dan de Engelse.

6. Alistair Maclean – *The Way to Dusty Death*

Johnny Harlow jaagt achter een internationale bende aan die nergens voor terugdeinst. Een thriller vol actie. Vergeleken met het al besproken boek van Maclean komen we in de Engelse versie minder vloeken tegen, maar er is groot verschil in vertaling ervan.

Vertaling

Het taalgebruik is in het Nederlands slechter. Het betreft vooral de vertaling van 'bloody' en 'hell'.

bloody wordt:
hell wordt:

verdomde (8x), verdomme (2x)
verdomme (10x), verder om den donder en verdommen

Andere verslechtering/verruwing:

why on earth	in godsnaam (3x)
perfectly good suit	verdomd goed pak
fooled	bedonderd
if he's that bad	als hij zo'n rotzak is

Er zijn geen voorbeelden te vinden van woorden die er in het Nederlands beter afkomen dan in het Engels.

7. J.D. Salinger – *The Catcher in the Rye*

Weergave van gedachten en gevoelens van een 16-jarige jongen die van school is gestuurd en door New York zwerft. Het is bekend dat in dit boek veel gevloekt wordt: 220 bladzijden, 375 vloeken.

Vertaling

Het veelvuldig gebruik van 'hell' (dit gebruik van steeds hetzelfde woord past bij deze zestienjarige) levert een scala van vloeken op namelijk verdomme (18x), in Jezus' naam (7x), goddomme (3x), bij God niet (2x), godvergeten (7x), godsgruwelijk, verdomd, en andere. We zien ook niet noodzakelijke verruwing:

he would't do it though	hij verdomde het
very corny	verdomd stom
that gives me a royal pain	godvergeten de smoor in

Soms is het Nederlands beter. Nemen we 'goddamn' als voorbeeld. Het wordt vertaald met rot (rotspullen etc.) (18x) of met kelere (5x). Verder zijn er voorbeelden waaruit blijkt dat een Engels vloekwoord niet in de vertaling terugkomt.

goddam fed up	m'n buik is er vol van
it's in my goddam blood	het zit in m'n bloed
break your goddam jaw	je een kaakfractuur bezorgen

Uit de vertaling blijkt dat onze taal over aanzienlijk meer vloekwoorden beschikt dan het Engels. De vertaler maakt van deze mogelijkheid uitbundig gebruik. Zo werden voor 'hell' bijna dertig verschillende vertalingen aangetroffen.

8. Desmond Bagley – *The Snow Tiger*

Een comité krijgt de opdracht een onderzoek in te stellen naar de oorzaak en gevolgen van een lawine, waarbij vierenvijftig mensen het leven verloren. We vinden in het boek veel grof taalgebruik.

Vertaling

Het is opvallend dat gvd (voluit) niet in de vertaling wordt gebruikt, ook niet voor goddamned. Daarvoor wordt gegeven: verdomd (6x), verdomme (94x), godvergeten, geen donder, vervloekt.

Bloody wordt vervloekt, verrotte, stomme en verdomd, verdomme (5x). Bij hell zien we dezelfde 'betere' en 'slechtere' vormen beide gebruikt.

Er worden weer veel verschillende vertalingen gegeven voor eenzelfde woord. Voorbeeld: for God's sake wordt: goeie God, in 's hemelsnaam, in Godsnaam, godallemachtig, grote God. De mogelijkheden die onze taal biedt blijken opnieuw erg groot te zijn.

9. Arthur Hailey – *Overload*

Activisten slaan toe bij een belangrijke centrale die door een bomaanslag wordt vernield.

Vertaling

Damn, goddam en dammit worden met verdomme en verdomd vertaald, maar niet altijd: damn good party = geweldig feest, we know damn well = we weten allemaal. Verder wordt gvd niet gebruikt. Hetzelfde kan van 'hell' worden gezegd.

God, Jezus en Christ worden door elkaar gebruikt; Oh Christ kan 'O, God' worden en 'Christ' wordt verwisseld met 'Jezus'.

Het woord shit, dat we nu in Engelse boeken gaan tegenkomen wordt twee keer met verdomme vertaald. Verder horseshit = klatskoek en bullshit = larienkoek, onzin.

10. B. Mac Lavery – *A Time to Dance*

Tien verhalen van een scherp waarnemer. Een grote verscheidenheid aan woorden die onder ‘cursing en swearing’ vallen hebben ervoor gezorgd dat het boek hier wordt besproken.

Vertaling

Geen grote verschillen tussen het Engels en het Nederlands. Hell wordt meestal verdomme en bloody hell wordt gvd. Bloody wordt rot, klere, godvergeten (slechts een keer) of zinnen als: I’m bloody taking you to school = ik sleur je bij je lurven naar school.

Shit/fuck worden geen vloeken in de vertaling.

shit = verrek, gelul

fuck (fuck you) = krijg de klere

Jezus, God etc. worden vaak letterlijk vertaald of:

aw God no

Ajakkes, nee toch

Good Gawd

Jezus Christus

in the name of God

Jezusnogaantoe

11. Anthony Hyde – *The Red Fox*

Een Amerikaanse journalist raakt verzeild in een spionagecomplot, waarvan het begin teruggaat naar de jaren dertig.

Vertaling

The hell wordt met forse vloeken vertaald.

what the hell

wel verdomme

what the hell will they do

wat gaan ze gvd uithalen

what the hell do you think...

waar denkt ze gvd dat ik...

what the hell

ook vertaald met verdomme

en goddomme

maar ook: go to hell

doodvallen

get the hell out of here

als de bliksem (2x)

go to hell

sodemieter op

a hell of a noise

verschrikkelijk veel lawaai

Damn wordt meestal verdomme (verdomde)

goddamned rouble
I don't give a damn

verdomde roebel
geen donder/geen sodemieter

Andere woorden volgen het bekende patroon. Soms wordt een vloek toegevoegd How bizarre this was = God, wat was dit bizar. Maar toevoeging is geen regel.

12. Alan Sillitoe – *The Loneliness of the Long Distance Runner*

Bundel verhalen, die een indruk geven van het leven van de arbeiders in Nottingham.

Vertaling

Met vloeken wordt (weer) vreemd omgesprongen. Zoals met bloody. Dat wordt verdomde (5x), verdomme, maar ook rot. Verder vreemde vertaling als deze: my bloody Dad = mijn bloederige vader. Bleeding wordt ook gebruikt in zinnen als bleeding tea = verdomde thee en bleddy Zulu = verdomde Zoeloe.

Ook weer gehannes met namen. By Christ = bij God, Jezus = bij God etc.

13. William Styron – *The Long March*

Mariniers worden gedwongen 36 mijl af te leggen. Er wordt beschreven hoe kapitein Marnix en luitenant Curver deze zinloze actie ervaren.

Vertaling

We zien een wonderlijke verscheidenheid van mogelijkheden. Toevoegen, weglaten en veranderen van vloekwoorden, het komt hier allemaal in voor.

Enkele voorbeelden:

Versterking + toevoeging:

you bet your life
on your feet!
if just

verdomd als het niet waar is
aantreden, verdomme
verdomme

Naamswisseling:

Christ

Jezus

Jezus	God nog an toe
Christ	God
Dammit	Jezus

Afzwakken + veranderen (weglaten):

Damn	verdraaid
Goddam	als de bliksem
God knows	wie weet, hoewel.

Variatie:

Goddamn	gvd, verdomme, bij God, vervloekte, godvergeten als de bliksem
---------	--

14. Kingsley Amis – *The Old Devils*

Vier echtparen van in de zestig hebben zich teruggetrokken in Zuid Wales. Ze hebben te kampen met de ongemakken van hun leeftijd en met de vele vrije tijd nu ze niet meer werken. De remmen zijn zo nu en dan flink los maar dat betekent nog geen gebruik van vloeken als damn of goddam, die komen er niet in voor.

Vertaling

In de Nederlandse vertaling wordt aanzienlijk meer en harder gevloekt dan in het Engels. Hierbij speelt de vertaling van 'bloody' weer een grote rol.

Dit wordt vertaald met: verdomd(e) 7x, godvergeten (12x), gvd (5x), godver, godbetert, verdomme (6x). Verder ook: stomme, kloterig, zootje (3x), bloody nonsense = grote onzin.

Sporadisch verdwijnt een vloek:

Oh, for Christ's sake	o, doe me een lol
God-forsaken province	met kranten dichtgeplakt

Versterkingen komen nogal eens voor:

I mean Christ	godver
a fucking fool	godvergeten malloot

Totale beeld: veelal onnodig en veelvuldig gebruik/misbruik van Gods naam.

15. Stuart Woods – *Deep Lie*

Een spionagethriller, gebaseerd op recente duikbootincidenten in de Scandinavische wateren.

Vertaling

Alle eerder genoemde woorden, niet alleen ‘hell’ en ‘(god)damn’, maar ook ‘bloody’ en ‘fuck’ worden met vloeken vertaald. Een woord als ‘verdomme’ (bijvoorbeeld) kan kennelijk deze verschillende Engelse woorden allemaal vervangen: het wordt zonder meer voor fucking, hell, dammit gebruikt. Shit is hier nog geen vloek geworden (wordt hier klote, klootzak).

16. Gerald Seymour – *At Close Quarters*

Een Britse minister en een vrouwelijke diplomaat worden door een Palestijnse commando vermoord. De geheime dienst gaat op vergelding uit.

Vertaling

Bloody wordt 37 keer gebruikt en 27 keer met een vloek vertaald.

Hell (enkele keren gebruikt) wordt meestal verdomme, gvd, damn wordt meestal verdomd/verdomme (14x)

Fucking (enkele keren gebruikt):

this was too fucking much
fucking Lebanon

hij had er gvd genoeg van
verdomme

Shit wordt: gvd (1x), godver (2x), verdomme (4x) en those shit = die lamstralen.

Opnieuw door elkaar gebruiken van namen Jezus, Christus etc.

Conclusie: in het Nederlands wordt aanzienlijk meer gevloekt dan in het Engels.

17. Thomas Block – *Skyfall*

Een Amerikaans vliegtuig op weg naar Tokio wordt gekaapt en de bemanning in de cockpit gedood. Een ex-piloot probeert het toestel naar zijn bestemming te vliegen.

Vertaling

Willekeur in (vloek)woordgebruik. Er wordt enorm gerommeld met woorden als 'hell', 'fucking' en 'shit'. Vloeken worden toegevoegd, vloeken verdwijnen. Shit is nu eens 'verdomme' dan weer 'flauwekul'. Shit wordt ook wel onvertaald gelaten, wat een goede oplossing is voor de 'vertaling' van dit woord.

for Christ's sake = verdorie, mijn God en verdomme, fucking = rot maar veel vaker verdomme en verdomd.

De conclusie (opnieuw): in het Nederlands wordt aanzienlijk meer gevloekt.

18. Carlo Gebler – *Work and Play*

Eigentijds verhaal dat zich afspeelt in de stad en waarbij vervreemding van het ouderlijk huis, drank, seks en drugs een rol spelen.

Vertaling

De vertaling in het Nederlands maakt het boek slechter, er wordt meer in gevloekt en er zijn geen positieve vertalingen te melden.

Enkele voorbeelden:

Bloody	goddomme (2x), verdomd, verdomme, allejezus
--------	--

ook:

bloody bastards	stelletje schoften
blasted, bloody chair	verdomme, die klotestoel
for Christ's sake	goddomme
bugger	Godsamme

20. George Markstein – *Ferret*

Spionageverhaal, grof en met veel geweld.

Vertaling

De woorden 'hell', 'bloody' en 'fucking' worden zeer regelmatig met vloeken vertaald, zelden met gvd, bijna steeds met verdomme. We zagen bij een boek als *The Catcher in the Rye* dat een Engels woord een grote verscheidenheid aan Nederlandse vertalingen opleverde. Nu zien we het omgekeerde. Verschillende Engelse woorden leveren dezelfde vertaling op: het is een en al verdomme wat we tegenkomen.

Voorbeelden:

damn (it)	verdomme (10x)
God damn	verdomme
what the hell, who the hell	verdomme (10x)
what the devil	verdomme (3x)
bloody	verdomme (4x)
bloody hell	gvd
Oh sod	verdomme
by Christ	verdomme
by Christ	verdomme
Christ Almighty	verdomme
fucking	verdomme (3x)
andere vertalingen (voorbeelden)	
fucking bastard	godvergeten klootzak
go to hell	loop naar de duivel
bloody country	kloteland

Verder zijn veel voorbeelden te geven waarin de namen Jezus, Christus en God worden verwisseld, of (zie boven) door een (ander) vloekwoord worden vervangen.

11. Conclusies

Twintig boeken werden met de vertaling ervan vergeleken, zodat voor het onderzoek veertig boeken werden gebruikt. De eerste resultaten werden bij verder lezen en vergelijken steeds weer bevestigd. We kunnen dan ook vaststellen dat het onderzoek omvangrijk genoeg is geweest om de resultaten serieus te nemen. In het begin werd als aanleiding voor het onderzoek de bewering genoemd, dat in Engelse werken

minder gevloekt wordt dan in de vertaling ervan. Na vergelijking van een twintigtal Engelse werken met de vertaling ervan in het Nederlands blijkt dat in vertalingen van fictioneel proza in toenemende mate meer gevloekt wordt dan in de oorspronkelijke tekst. Conclusies uit andere punten die naar voren kwamen:

- Vertalers maken steeds minder gebruik van de vele mogelijkheden die onze taal biedt voor het vertalen van het Engelse ‘cursing and swearing’.
- De vertaling van *The Guns of Navarone* door Ton van Beers bewijst dat het heel goed mogelijk is vooreen vertaling te zorgen waaruit het misbruik van Gods naam, het vloeken dus, is verdwenen. Deze vertaling vormt echter een uitzondering.
- De (tegenwoordige) Engelse opvatting van het woord ‘bloody’ geeft geen aanleiding tot vertaling met gvd.
- Het komt meer voor dat vloeken worden toegevoegd dan dat ze verdwijnen.
- Woorden waarvan we het op grond van de betekenis niet verwachten, worden met vloeken vertaald.
- Van the devil (Shakespeare) via de drommel (Burgersdijk) naar de duivel is een logische weg. De vertaling ‘verdomme’ (Komrij) voert ons van de oorspronkelijke tekst.
- Bij de vertaling van de namen van God, Jezus, Christus (of combinaties met de namen), worden deze onderling verwisseld waardoor geen rekening wordt gehouden met de betekenissen die de namen (op zich) hebben.
- Geheel verschillende woorden als son of a bitch, damn, the hell en fuck worden met verdomme of gvd vertaald.

12. Goede woorden

Gewoonlijk zal een slecht gebruik van goede woorden de waarde van deze woorden doen verminderen. In de ruim twintig gelezen werken is weinig bewuste lastering van de naam van God aangetroffen. Vloeken fungeren als krachttermen, stopwoorden, worden gebruikt bij het uiten van allerlei emoties en hebben vaak weinig of geen betekenis. Bij de in het overzicht genoemde schrijvers en vertalers kan meestal niet over opzettelijk misbruik van Gods naam worden gesproken, omdat die naam voor hen geen bijzondere betekenis meer heeft. De waarde van het goede woord is door slecht gebruik verdwenen. Voor christenen heeft Gods naam niets van de oorspronkelijke waarde verloren. Zij willen een naam die zo vol is niet hol laten

klinken. Zijn naam is heilig, groot en goed. Uit het onderzoek naar vloeken in vertaling blijkt dat er overbodig en onnodig veel wordt gevloekt. Eerbied voor Gods naam en respect voor degenen voor wie Hij veel betekent zouden voor iedere vertaler redenen moeten zijn om misbruik van Gods naam te vermijden. In het onderzoek staan een flink aantal goede vertalingen die aangeven hoe dit doel kan worden bereikt.

Bijlage I

Overzicht gebruikte werken

Volgorde is naar het jaar van de voor dit onderzoek gebruikte Nederlandse uitgave. In verschillende gevallen zijn er meerdere uitgaven. Zo is ‘The catcher in the rye’ in 1951 voor het eerst in Amerika uitgekomen en zouden er na de hier gebruikte Nederlandse uitgave van 1978 ook latere edities te noemen zijn.

Naam aan begin tweede regel is vertaler.

P = Penguin Books

1. Alistair Maclean - The Guns of Navarone (Londen, 1957)
Ton van Beers - De kanonnen van Navarone (Elsevier, 1964)
2. Philip Roth - Portnoy's Complaint (New York, 1967)
Else Hoog - Portnoy's klacht (Meulenhoff, 1969)
3. Frederick Forsyth - The Day of the Jackal (New York, 1971)
J. F. Niessen-Hossele - De dag van de jakhals (Bruna & Zoon, 1972)
4. Kingsley Amis - Ending Up (Londen, 1974)
Else Hoog - Naar het einde (De Arbeiderspers, 1975)
5. George Orwell - Burmese Days (Londen, 1967 (P))
Anneke Brassinga - De jaren in Birma (Meulenhoff, 1975)
6. Alistair Maclean - The Way to Dusty Death (Glasgow, 1975)
Dolf Koning - Valse start (Elsevier, 1977)
7. J.D. Salinger - The Catcher in the Rye (Londen, 1980 (P))
Max Schuchart - De vanger in het koren (Meulenhoff, 1978)
8. Desmond Bagley - The Snow Tiger (Londen, 1975)
Jan Bernard - De sneeuwtijger (Elsevier, 1983)
9. Arthur Hailey - Overload (New York, 1979)
Hansje Hardenberg - Hoogspanning (Van Holkema & Warendorf, 1983)
10. B. Mac Laverly - A Time to Dance (Londen, 1982)
Eva Wolff en Ingrid Toth - Tijd om te dansen (Wereldbibliotheek, 1984)
11. Anthony Hyde - The Red Fox (Londen, 1985)
Nico Beemsterboer - De streken van de vos (Luitingh, 1985)
12. Alan Sillitoe - The Loneliness of the Long Distance Runner (Londen, 1959)
Jean A. Schalekamp - De eenzaamheid van de lange afstandsloper (Hollandia, 1985)

13. William Styron - The Long March (Indianapolis, 1951)
Helen Knopper - De lange mars (Veen, 1986)
14. Kingsley Amis - The Old Devils (Londen, 1986 (P))
Joop van Helmond - Oude reuzen (Veen, 1987)
15. Stuart Woods - Deep Lie (Londen, 1986)
Piet Verhagen - Kerndreiging op zee (De Boekerij, 1987)
16. Gerald Seymour - At Close Quarters (Glasgow, 1987)
Rob van Moppes - Oog om oog (De Boekerij, 1988)
17. Thomas Block – Skyfall (New York, 1987)
G.J. van der Berg - Vrije val (De Boekerij 1988)
18. Garlo Gebler - Work and Play (Londen, 1987)
Eelco Vijzelaar - Dagwerk, nachtspel (Amber, 1988)
19. W. Shakespeare - Romeo and Juliet (-----, 1595)
Gerrit Komrij - Romeo en Julia (Bert Bakker, 1988)
20. George Markstein – Ferret (Londen, 1983)
Jan Smit - De eenzame wreker (Kadmos, 1988)
21. Lawrence Sanders - The Timothy Files (New York, 1987)
Bert Coltof - Het Timothy dossier (Luitingh, 1988)

Bijlage II

Vertalingen van een aantal woorden

Overzicht van vertalingen van een aantal woorden. Dat het gebruik van vloekwoorden voor de vertaling van bepaalde woorden niet nodig is laten onderstaande oplossingen zien. Het zijn vertalingen die in de voor het onderzoek gebruikte boeken werden aangetroffen.

Bloody

bloody idiots	idioten die je bent
bloody nonsense	waanzin
bloody well terrified	als de dood
bloody stuff	rotzooi
bloody fine physician	mooie dokter ben jij
that's bloody funny	dat is te gek
bloody	vreselijk, ontzettend, verduiveld, rot, stomme
bloody fool	idiot
bloody fools	stommelingen
bloody stupid fool	vervloekte stommelingen
poor old bloody man	die arme ouwe man

bloody horticulture	ellendige getuinier
bloody dog	rothond
bloody rot	gezwets
bloody weather	pestweer
bloody brute	rotmormel
that bloody crowd	de hele bende
use your bloody brains	gebruik je hersens toch eens een keer
I am bloody taking you to school	ik sleur je bij je lurven naar school
bloody marvel	een mooi nummer
bloody old fool	stomme ouwe sufferd
bloody nonsense	grote onzin
a bloody bunch of roses	een zoethoudertje
I bloody do	om de dooie dood wel
bloody sandwich	een sandwich, hoe verzinnen ze het
bloody nonsense	baarlijke onzin
bloody animal	dat beest!
bloody awful	beroerder kan het al niet
and what bloody opinion do you have	en hoe had u gedacht dat te zullen doen
bloody bastards	stelletje schoften
bloody exhausted	hartstikke afgepeigerd

Fuck

Dit woord komen we eerst tegen in *Portnoy's Complaint*, daarna pas weer in *A Time to Dance*, Londen 1982 (Bijlage I boek nummer 10). Hierna (vanaf begin jaren tachtig) komen we dit woord steeds vaker tegen.

fuck you	krijg de klere
stupid fucking excuse	stomste excuus
fucking joke	rotgrap
fucking moron	klojo
fucking old fool	stomme ouwe koe
fucking	klote
fuck you	krijg de zenuwen
fucking dead	hartstikke dood
fuck it	gelul

Shit

Nu dit woord zo is ingeburgerd is de beste oplossing het woord onvertaald te laten, zoals dat bijvoorbeeld wel voorkomt in het boek van Thomas Block – *Skyfall* (nr. 17).

Andere vertalingen:

shit	poeh!
Bullshit	lariekoek
horseshit	kletspraat, gezeik
shit	gelul, klote, klootzak
bullshit/horsehit	flauwekul
not worth a shit	geen donder waard
those shits	die lamstralen
you are shitting me	je belazert me
cut the shit	lul niet
mean shit to you	rotzorg

Hell

why the hell	waarom
hellish painful	verdraaid pijnlijk
what the hell	verdorie
the hell out of here	als de bliksem
helluva state	vreselijk
what the hell goes on here	wat gebeurt hier
as hell	als de beul
as hell	als wat
how the hell	ter wereld
what the hell he was doing	aan het uitspoken was
quiet as hell	doodvoorzichtig
give me the hell	uitkafferen
for the hell of it	voor de lol
sore as hell	pisnijdig
helluva swell	moordvent
hell	rot, verschrikkelijk, de pest, verrot, hartstikke
hell of a nuisance	hoop ellende
what the hell is it all about	waar ging het eigenlijk allemaal om
helluva lot	heel wat
where the hell else	waar anders
a hell of a noise	verschrikkelijk veel lawaai
go to hell	kunnen barsten
why the hell	waarom in vredesnaam

Damn

(gegeven vertalingen gelden ook voor goddamn, al worden voor dit woord onderstaande vertalingen veel minder gebruikt en is het gebruik van verdomme en gvd veelal regel)

damn lucky	je mag jezelf feliciteren
damnfool question	idiote vragen
damn(ed)	verdraaid, malle, vervloekt, verrekte, ellendig, rot
and all for sweet damn	alles zonder resultaat
its damnedest	het uiterste
damned hard day	een zware dag
dammit	verdikkeme, verdorie
damn bunch	't hele zoodje
damn funny smell	gekke lucht
damned idiot	jij idioot
damned lot	de hele zaak
damned small seven	nog een kleine zeven
damn worries	erg van streek
damned dog	rothond
damned good fellow	verdraaid goeie kerel
don't give a damn	geen bal
damned fool	stomme idioot
damn positive	absoluut zeker
too damn long	veel te lang
damn right	dat klopt
I'll be damned if I help you	Ik ben geenszins van plan u te helpen
damn right	nou en of
damned waste of time	zonde van de tijd
he knew damned good	precies
you are damn right	of je gelijk hebt
damn right	reken maar

You bloody fool – hoe vertaal je dat? was in 1989 publicatie nr. 3 van een reeks uitgegeven door de Stichting Onderzoek- en Publicatiefonds Bond tegen het vloeken, in samenwerking met Buijten & Schipperheijn, Amsterdam. © 1989 Niek Bakker, Zeist.